

RP 138/2011 rd

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om ändring av 32 kap. 11 och 12 § i strafflagen

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås det en ändring av kapitlet om häleri- och penningtvättsbrott i strafflagen.

Enligt förslaget ska det i de situationer som anges närmare i lagen vara möjligt att bestraffa en person för penningtvätt även när personen själv har medverkat till det brott

som föregick penningtvätten. Dessutom ska ett skadestånd till målsäganden i förbrottet och en förverkandepåföljd som hänför sig till penningtvätten samordnas så att målsägandens rättigheter tryggas på ett bättre sätt än i dag.

Lagen avses träda i kraft den 1 maj 2012.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLL	2
ALLMÅN MOTIVERING	3
1 INLEDNING.....	3
2 NULÄGE	3
2.1 Lagstiftning och praxis.....	3
Kriminaliseringarna i fråga om penningtvätt	3
Hur allmän penningtvätt är och de myndighetsåtgärder som riktar sig mot den.....	4
2.2 Den internationella utvecklingen samt lagstiftningen i utlandet	4
2.3 Bedömning av nuläget	5
Självtvätt (SL 32:11.1)	5
Förverkandepåföljd (SL 32:12)	7
3 MÅLSÄTTNING OCH DE VIKTIGASTE FÖRSLAGEN.....	8
3.1 Målsättning.....	8
3.2 Alternativ	8
3.3 De viktigaste förslagen.....	8
4 PROPOSITIONENS KONSEKVENSER	8
5 BEREDNINGEN AV PROPOSITIONEN	8
DETALJMOTIVERING	10
1 LAGFÖRSLAG	10
32 kap. Om häleri- och penningtvättsbrott	10
2 IKRAFTTRÄDANDE	13
LAGFÖRSLAG	14
Lag om ändring av 32 kap. 11 och 12 § i strafflagen	14
BILAGA	16
PARALLELLTEXTER	16
Lag om ändring av 32 kap. 11 och 12 § i strafflagen	16

ALLMÄN MOTIVERING

1 Inledning

Med penningtvätt avses i allmänhet en omvandling eller överföring av egendom som har sitt ursprung i brottslig verksamhet till laglig eller skenbart laglig affärsverksamhet så att pengarnas verkliga ursprung döljs. I strafflagen är penningtvätt definierad noggrannare än så. Penningtvätt är en accessorisk gärning som alltid förutsätter ett s.k. förbrott. Penningtvättsåtgärderna riktar sig mot den egendom eller vinning som förvärvats genom förbrottet. Man eftersträvar genom penningtvätt i allmänhet att möjliggöra en riskfri användning av medlen, och penningtvätt kan vara en metod att återinföra genom brott skaffade medel i laglig eller olaglig verksamhet.

Penningtvätt kriminaliserades 1994 (L 1304/1993) och fick en egen brottsbenämning 2003 (L 61/2003). Regleringen av penningtvättsbrott ändrades senast genom lagen 191/2011, som trädde i kraft den 1 juni 2011. Till rekvisitetet för penningtvätt fogades gärningssättet innehav samt tilläggsepitetet "för att bereda sig eller någon annan nytta".

2 Nuläge

2.1 Lagstiftning och praxis

Kriminaliseringarna i fråga om penningtvätt

Syftet med kriminaliseringen av penningtvätt är att förhindra att man drar nytta av inkomster och medel som förvärvats genom brott. Penningtvätt utgör ett hot mot den lagliga ekonomin som man genom kriminaliseringen eftersträvar att skydda.

I 32 kap. 6 § (191/2011) i strafflagen, nedan SL, föreskrivs följande om penningtvätt: "Den som 1) tar emot, använder, omvandlar, överlåter, överför, förmedlar eller innehar egendom som förvärvats genom brott eller vinning av brott, eller egendom som kommit i stället för sådan egendom eller vinning, och gör det för att bereda sig eller någon annan nytta, för att dölja eller maskera vinningens eller egendomens olagliga ursprung eller för

att hjälpa gärningsmannen att undandra sig de rättsliga följderna av brottet, eller 2) i fråga om egendom som förvärvats genom brott eller vinning av brott, eller egendom som kommit i stället för sådan egendom eller vinning, döljer eller maskerar egendomens eller vinningens rätta karaktär, ursprung eller belägenhet eller förfogandet över den eller de rättigheter som är knutna till den, eller bistår någon annan vid sådant döljande eller sådan maskering, ska för penningtvätt dömas till böter eller fängelse i högst två år. Försök är straffbart."

I 32 kap. 7 § (61/2003) i SL föreskrivs följande om grov penningtvätt: "Om penningtvätt utförs så att 1) den genom brottet förvärvade egendomen har varit synnerligen värdefull, eller 2) brottet begås särskilt planmässigt, och penningtvätten även bedömd som en helhet är grov, skall gärningsmannen för grov penningtvätt dömas till fängelse i minst fyra månader och högst sex år. Försök är straffbart."

I SL finns dessutom följande straffbestämmelser som hänför sig till penningtvätt: stämpling till grov penningtvätt (SL 32:8), penningtvätt av oaktsamhet (SL 32:9) och penningtvättsförseelse (SL 32:10).

Enligt 32 kap. 11 § 1 mom. (61/2003) i SL döms för penningtvätt inte den som är delaktig i det brott genom vilket egendomen har fränhånts någon eller vinningen erhållits. Bestämmelsen grundar sig på tanken att penningtvätten då är en handling som följer på förbrottet och som inte bestraffas.

På penningtvättsbrotten tillämpas också begränsningsbestämmelsen i SL 32 kap. 11 § 2 mom. (61/2003) enligt vilken för penningtvätt inte kan dömas den som har gemensamt hushåll med gärningsmannen och som endast använder eller förbrukar egendom som gärningsmannen har anskaffat för det gemensamma hushållets normala behov.

I fråga om penningtvätt gäller en egen bestämmelse om förverkandepåföljd (SL 32:12). Penningtvättsbrotten är gärningar som hör under allmänt åtal (SL 32:13), och på grund av sin karaktär av accessoriska gärningar saknar de en egentlig målsägande. I

fråga om penningtvätt, grov penningtvätt och penningtvätt av oaktsamhet tillämpas vad som bestäms om straffansvar för juridiska personer (SL 32:14).

Hur allmän penningtvätt är och de myndighetsåtgärder som riktar sig mot den

Centralen för utredning av penningtvätt diarieförde sammanlagt 21 490 anmälningar om misstänkta affärstransaktioner 2010. Av dessa anmälningar gällde 21 454 penningtvätt och 36 finansiering av terrorism. Antalet anmälningar ökade kraftigt under de tidigare åren men minskade 2010. Det ökade antalet anmälningar berodde på ändringarna av penningtvättslagen (lagen om förhindrande och utredning av penningtvätt och av finansiering av terrorism, 503/2008) och den effektiva utbildning och de rapporteringsskyldiga ökade anmälningsaktivitet som har följt av detta. Under verksamhetsåret 2010 meddelade centralen för utredning av penningtvätt sammanlagt 28 förordnanden om avbrytande av affärstransaktioner till ett sammanlagt värde av 2 888 227 euro. Genom dem fick myndigheterna vinning av brott till ett värde av sammanlagt 401 990 euro i sin besittning.

Av de anmälningar som har överförts till förundersökning under de senaste åren har den största delen haft samband med ekonomiska brott eller narkotikabrott. Årligen överförs det rätt få anmälningar under brottsbenämningen penningtvätt till förundersökning eftersom det i det straffrättsliga systemet i första hand straffas för förbrottet till penningtvätt. De allmännaste brottsbenämningarna när det gäller de uppgifter som överfördes till utredning i samband med förundersökning 2010 var ordnande av olaglig inresa (19 %), narkotikabrott (9 %), skattebedrägeri (7,7 %) och bedrägeri (6 %).

År 2010 diarieförde polisen 52 brottsanmälningar om penningtvätt eller försök till sådan, 50 om grov penningtvätt och en om penningtvätt av oaktsamhet. År 2009 var något penningtvättsbrott i 19 fall huvudbrottet i domen, dvs. det brott som bedöms strängast. Centralen för utredning av penningtvätt publicerade 2010 undersökningen ”Rahanpesurikokset oikeuskäytännössä V”. I den under-

söktes 96 domar för penningtvätt från åren 1994–2010. I något mindre än hälften av domarna var förbrottet ett narkotikabrott. Det meddelas få domar på årsnivå, eftersom det i det straffrättsliga systemet i första hand straffas för det brott som föregår penningtvätt. De straff som döms ut för penningtvätt beskrivs mer ingående i regeringens proposition 285/2010 rd.

2.2 Den internationella utvecklingen samt lagstiftningen i utlandet

En rättsjämförande översikt över lagstiftningen i Sverige, Danmark, Norge, Tyskland, Förenade kungariket och Frankrike ingår i justitieministeriets arbetsgruppsbetänkande ”Behoven att ändra kriminaliseringarna för penningtvätt”, (Justitieministeriet, Betänkanden och utlåtanden 27/2010). I betänkandet behandlades också de internationella förpliktelser som har samband med temat och man stannade enhälligt för den standpunkt som redan tidigare regeringspropositioner i samma ämne, dvs. att penningtvättskriminaliseringarna uppfyller de förpliktelser som har uppställts i internationella fördrag. Till den del man har avvikit från kriminaliseringsförpliktelserna har detta skett inom ramen för de möjligheter till en avvikelse som de internationella förpliktelserna medger. Grunden för avvikelse utgörs bl.a. av kriminaliseringsprinciperna.

De internationella förpliktelserna som är bindande för Finland förutsätter för möjligheterna till en avvikelse att också den som medverkat till förbrottet ska kunna dömas för penningtvätt. Med denna s.k. självtvätt avses ett förfarande där förövaren av det brott som föregick penningtvätten (förbrottet) tvättar egendom eller vinning som han eller hon har förvärvat genom sitt eget brott.

När den arbetsgrupp som utredde kriminaliseringen av självtvätt beredde sin promemoria (JM 7/41/2009) gjordes en jämförande översikt över uttryckligen kriminaliseringen av självtvätt. Ett viktigt resultat av rättsjämförelsen var för det första att den största delen av de europeiska länderna har kriminaliserat självtvätt. Lagstiftningslösningarna i de olika länderna är rätt okomplicerade: antingen har självtvätt kriminaliserats genom att

gärningen nämns uttryckligen i rekvisitet för penningtvätt, eller så nämns självtvätt inte alls i lagen och blir då i princip straffbar med stöd av en allmän bestämmelse. En annan viktig iakttagelse vid jämförelsen var att ytterst få domar meddelas för penningtvätt och i synnerhet självtvätt i alla EU-länderna. I många länder har uppenbarligen de bestämmelser och den praxis som hänför sig till straffprocessen och eventuellt till lagkonkurrens samt andra orsaker lett till att kriminaliseringen av självtvätt i praktiken inte är obegränsad.

2.3 Bedömning av nuläget

Denna proposition gäller endast kriminalisering av självtvätt och konfiskation i anslutning till penningtvätt. Till övriga delar är kriminaliseringarna av penningtvätt i skick, eftersom regleringen av penningtvättsbrott senast ändrades genom en lag som trädde i kraft den 1 juni 2011.

Självtvätt (SL 32:11.1)

Arbetsgruppen mot penningtvätt FATF (Financial Action Task Force on Money Laundering) som arbetar i samband med OECD har upprepade gånger kritiserat den finska strafflagstiftningen för att självtvätt inte är straffbar. I praktiken är det vid självtvätt i sin enklaste form fråga om huruvida en bankrånare som på ett sätt som uppfyller rekvisitet för penningtvätt använder de pengar som han eller hon har tagit ska dömas förutom för grovt rån (förbrottet) också för penningtvätt (det brott som följer på förbrottet)? Självtvätt kan dock förekomma efter i princip vilket brott som helst som har medfört ekonomisk vinning, och arrangemangen i samband med den kan vara en del av en planmässig och organiserad brottslighet.

I samband med totalrevideringen av strafflagen övervägdes en kriminalisering av självtvätt knappast alls i Finland, eftersom förfarandet ”kan i tillräcklig utsträckning beaktas redan vid bedömningen av förbrottet” (RP 66/1988 rd, s. 104) och penningtvätt är ett brott som följer på förbrottet och straffas inte.

I rättslitteraturen och i de utlåtanden som gavs i samband med att penningtvättskriminaliseringarna reviderades betonades penningtvättens karaktär av process: verksamheten kan vara planmässig och ske stegvis samt pågå under en lång tid. Man har dessutom lyft fram det faktum att om en penningtvättare har medverkat till förbrottet, även om hans eller hennes roll inskränker sig till att vara en obetydlig medhjälpare (t.ex. kurir), kan personen i fråga efter det i Finland ”tvätta” pengar som hänför sig till båda brotten utan hot om straff. Som ett konkret exempel på en situation där penningtvätt kan omfattas av ansvarsfrihet har nämnts att gärningsmannen har deltagit i försäljningen av ett parti narkotika till ett värde av t.ex. 10 000 euro men har skött penningtransaktioner till ett belopp av en miljon euro som hänför sig till samma brott.

”Legaldefinitionen” av penningtvätt kan avvika från penningtvätten som ”faktisk verksamhet”. Penningtvätt kan beskrivas så som i det yttrande som Riksåklagarämbetet lämnade till justitieministeriet den 28 maj 2010:

När man bedömer det allmännaste tillämpningsområdet för bestämmelserna om penningtvätt, dvs. den internationella organiserade narkotikahandeln, kan man konstatera att de grupper som bedriver denna verksamhet vanligtvis har en rätt tydlig organisation. Det finns en kärngrupp bestående av en eller flera personer, som har internationella kontakter till dem som producerar och importerar narkotikan. Kärngruppen använder sig av kurirer, förmedlare och säljare. Samma eller olika medhjälpare sköter indrivningen av skulder, redovisningen och överföringen av pengar till utlandet. I verksamheten handlar det om att skaffa gruppens ledare avsevärd ekonomisk vinning. En betydande del av intäkterna redovisas till utlandet eller tvättas i Finland. Medhjälparna får sin andel av vinningen i form av pengar eller narkotika. Vinningen fördelas ojämnt mellan personerna på olika nivåer.

Det är ofta samma personer inom gruppen som sköter dels införseln, lagringen och spridningen av narkotikan, dels indrivningen av skulder och redovisningen av vinningen. Redovisningen och överföringen av tillgång-

ar till utlandet kan ske flera månader efter införseln. De olika funktionerna är vanligtvis så separerade att man vid en straffprocess inte kan påstå att alla personerna tillsammans som medgärningsmän i samförstånd har begått ett visst grovt narkotikabrott som består av flera olika delmoment. En förmedlare vet inte nödvändigtvis hurdana köp och betalningsarrangemang som säljaren och köparen kommer överens om eller när pengarna redovisas och överförs. Inte heller känner en kurir nödvändigtvis till den helhet som hans eller hennes verksamhet utgör en del av. En skuldindrivare vet inte vilket narkotikaparti som betalningarna hänför sig till. Om en förmedlare eller kurir senare medverkar i hanteringen av den vinning som deras brott har medfört för organisationen, vore det ytterst konstlat att utgå från att det i deras verksamhet skulle vara fråga om ett ”förbrott och en gärning som följer på detta brott”. Vinningen av brott öronmärks inte. Penningflödena från flera enskilda gärningar strömmar på olika sätt in i den kriminella sammanslutningens kassa och till de slutliga mottagarna.

Den verksamhet som bedrivs av de kriminella grupperna samt deras strukturer och gärningssätt är en utmaning för den traditionella straffrätten, som har grundat sig på tanken om enskilda brott som begås av individer. I den traditionella brottsligheten har det till övervägande del handlat om enskilda brott begångna av individer, medan verksamheten i det moderna samhället är mer systematisk och bedrivs i större skala, och de vinster som eftersträvas är större, vilket i allmänhet förutsätter en större planmässighet än förut och ofta också ett effektivt organiserat internt samarbete som det är svårt att upptäcka och utreda för en utomstående. Den internationella narkotikahandeln följer inte de etablerade formerna för laglig handel. Det går ofta inte att klart skilja åt eller fastställa vilka säljarens och köparens roller eller köpevillkoren är.

Egendomsbrott och andra vanliga brott begås på samma sätt som förut, och man skaffar vinning av brotten precis som förut. Här är det emellertid fråga om att dessa brottstyper inte längre räcker som enda alternativ när man vill skapa sig en bild av den brottslighet som penningtvätten hänför sig till. Man mis-

sar själva kärnan i den brottslighet som är mest typisk i samband med penningtvätt, om man bara ser den som enskilda gärningar begångna av enskilda människor, enligt den traditionella uppfattningen. I motsats till termen ”självtvätt”, som kan definieras uttryckligen utifrån enskilda, exakt avgränsade gärningar hänför sig penningtvätten till en mer övergripande och omfattande kriminell verksamhet.

När begreppet ”självtvätt” används i samband med den komplexa narkotikabrottsligheten av i dag, är det lätt att inse att den valda termen är vilseledande i detta sammanhang. Vid det fenomen som kallas självtvätt handlar det mer sällan om att en person som har medverkat till ett brott tvättar pengar som han eller hon själv får behålla. De som har medverkat till ett brott tvättar sällan sin egen vinning. De tvättar vinning som har genererats av en organisation och som fördelar sig på många olika personer och delvis används som kapital för att fortsätta verksamheten. Om en kurir får en liten summa pengar för sin andel i införseln av narkotika och ett halvt år senare redovisar ett betydande belopp i försäljningsintäkter av narkotikan till utlandet utifrån ett separat uppdrag, bestraffas kuriren inte i Finland för penningtvätt. Sambandet mellan kurirens medverkan till förbrottet och den gärning som följer på det brottet, dvs. penningtvätten, som inte bestraffas, är dock i alla avseenden diffus.

Vid beredningen av regeringens proposition har man utgått från att penningtvätt sker inom ramen för den ”normala” brottsligheten men att det på grund av att brottsligheten och i synnerhet narkotikabrottsligheten blir allt internationellare har uppstått ett behov av att i viss mån gestalta utgångspunkterna för regleringen på ett nytt sätt. Det betyder dock inte att det skulle finnas vare sig behov av eller grund för att frånga de etablerade uppfattningarna när det gäller häleri- och penningtvättsbrottens grundstruktur. Konstruktionen för brott och gärning som följer på det brottet är således fortfarande en värdefull utgångspunkt när det gäller grundtanken med regleringen. Det att ett visst brott har karaktären av process ändrar inte den utgångspunkt som även betonades vid totalrevideringen av strafflagen, dvs. att den straffrättsliga re-

gleringen framför allt är gärningsstraffrätt, inte gärningsmannastraffrätt. Således kan man inte heller när det gäller penningtvätt göra avsteg från principen om att ett brott ska specificeras noga, och varken utformningen av bestämmelserna eller tillräknandet av brott kan grunda sig på en diffus medverkan i vissa eventuellt "kriminella subkulturer".

Om tyngdpunkten i en gärningsmans verksamhet ligger på penningtvätten och inte på förbrottet, hindrar varken de traditionella konkurrensläroarna eller andra principer att penningtvätten anses straffbar i de fall när penningtvättsbrottet inte blir bedömt i sin helhet i samband med bedömningen av förbrottets klandervärdhet. När man undersöker penningtvätt som självtvätt i en situation av typen organiserad brottslighet sätts de traditionella konkurrensläroarna på prov, men samtidigt måste man hålla fast vid dem. Det är uttryckligen det traditionella tänkesättet om brottskonkurrens som bevisar att det inte alltid går att motivera strafffriheten för penningtvättsbrott med att gärningsmannen har begått ett förbrott.

Vid beredningen av regeringens proposition har det största problemet när det gäller nuläget visat sig vara att redan en obetydlig medverkan till ett förbrott medför ansvarsfrihet för penningtvätten. Det finns dock inga uppgifter om hur vanligt detta är i praktiken. Det är särskilt polisen och åklagarna som har lyft fram detta problem. Problemet är inte enbart lagtekniskt, utan genom att åtgärda det skulle man för sin del komma åt de särdrag i penningtvättsverksamheten som beskrivs ovan. I sista hand är det fråga om att gärningsmannen i den ovan nämnda situationen kan ha medverkat till grov penningtvätt, som i praktiken bestraffas strängare, men enligt den lösning som valts i den gällande lagstiftningen bara kan dömas till ett lindrigare straff för förbrottet. Särskilt ansvarsfriheten för "obetydliga medhjälpare" gäller i praktiken narkotikabrott. Å andra sidan kan dessa situationer också aktualiseras vid andra typer av ekonomiska brott.

I övrigt är den gällande begränsningsbestämmelsen godtagbar till sina grunder, och den överensstämmer med de allmänna principerna i strafflagen. Det anses inte rättvist att särskilt bestraffa den som har begått ett

förbrott för penningtvätt, eftersom motivet till att begå ett brott som medför ekonomisk vinning ju är att skaffa ekonomisk nytta och det klandervärda i den gärningen framgår av det straff som döms ut för förbrottet till penningtvätten. Å andra sidan är gärningsmannens syfte uttryckligen att dölja vinningens ursprung eller göra den oåtkomlig för konfiskation. Det skulle inte löna sig att ta risken att begå brott för att få vinning, om den som begår brottet inte skulle vara säker på att sannolikt kunna använda den förvärvade egendomen på det sätt som han eller hon själv vill. Klandervärdheten hos penningtvätt har redan beaktats i lagstiftningen, med beaktande av de synpunkter som anges ovan, i de straffhot som gäller förbrottet – oavsett om den egendom som skaffats genom brottet återfås eller inte. Penningtvätt och särskilt självtvätt beaktas således i normalsituationen i det straffrättsliga systemet genom det straff som döms ut för förbrottet.

Strafflagen bör emellertid ändras så att det missförhållande som nämns ovan rättas till. Bestämmelsen bör avgränsas till att uttryckligen gälla de situationer som konstaterats utgöra ett missförhållande, dvs. där klandervärdheten hos penningtvätt som i dag omfattas av ansvarsfrihet är särskilt stor.

Förverkandepåföljd (SL 32:12)

I 32 kap. 12 § i strafflagen finns en särskild bestämmelse om förverkandepåföljd vid penningtvättsbrott. Enligt den ska egendom som har varit föremål för penningtvätt, grov penningtvätt eller penningtvätt av oaktsamhet dömas förverkad till staten. Enligt ordalydelsen är bestämmelsen tvingande, och i rättspraxis har det visat sig vara problematiskt att samordna den med en målsägandes yrkanden på skadestånd.

Vid penningtvättsbrott kan man ställas inför en situation där den som har begått ett förbrott åläggs att betala ersättning till en målsägande för den skada som har orsakats genom förbrottet, medan en penningtvättare ska dömas att förverka vinningen av samma förbrott till staten såsom föremål för brott. Om förbrottet till penningtvätten är t.ex. ett skattebrott, åläggs gärningsmannen i allmänhet att ersätta skatteförvaltningen med belöp-

pet av den skatt som undvikits. Dessutom ska den egendom som förövaren av förbrottet har överfört till penningtvättaren konfiskeras med stöd av 32 kap. 12 § i strafflagen. Bestämmelsen om samordning av skadestånd och konfiskation i strafflagens 10 kap. (SL 10:2.3) kan då inte nödvändigtvis tillämpas, eftersom den endast gäller de fall när samma svarande har dömts till påföljderna. En målsägande kan således inte heller få skadestånd som har dömts ut på basis av förbrottet ur egendom som har konfiskerats hos penningtvättaren men härrör från förbrottet. Om konfiskationen kan verkställas endast mot penningtvättaren, är det inte möjligt att samordna skadeståndet och förverkandepåföljden (Sahavirta, Ritva 2008, Rahanpesu rangaistavana tekona, s. 425).

Kriminaliseringarna av och förverkandepåföljderna för penningtvätt grundar sig på internationella avtal, som för sin del ursprungligen utarbetades särskilt med tanke på narkotikabrott. Vid narkotikabrott finns det ingen målsägande, och i många andra rättssystem framställs målsägandens yrkanden på skadestånd inte heller annars i samband med en straffprocess. I Finland har man inte begränsat de brott som kan utgöra förbrott till penningtvätt, utan också alla de brott där det finns en målsägande kan vara sådana brott. Behoven inom den nationella rättskipningen förutsätter att förhållandet mellan en förverkandepåföljd som riktar sig mot egendom som har varit föremål för penningtvätt och en målsägandes yrkande på skadestånd är tydligt reglerat. För att trygga målsägandens rättigheter och skapa en enhetlig rättspraxis förutsätts det att det föreskrivs i lag om detta.

3 Målsättning och de viktigaste förslagen

3.1 Målsättning

Syftet med denna proposition är att effektivisera bekämpningen av penningtvätt och avhjälpa en del missförhållanden som har konstaterats vid den praktiska tillämpningen av de kriminaliseringar som gäller penningtvätt.

3.2 Alternativ

I avsnitt 2.3 i allmänna motiveringen bedöms behovet av att ändra de kriminaliseringar som gäller penningtvätt. I det sammanhanget kom man fram till att det är motiverat att ändra kriminaliseringarna så att s.k. självtvätt kriminaliseras i vissa situationer.

3.3 De viktigaste förslagen

Framöver ska en person kunna dömas för grov penningtvätt trots har han eller hon har medverkat till ett förbrott till penningtvätten, om penningtvättsbrottet utgör den väsentligaste och mest klandervärda delen av brotten i fråga, med beaktande av hur fortgående och planmässiga de olika gärningarna är.

Dessutom ska ett skadestånd till en målsägande och en förverkandepåföljd som hänförs till penningtvätten samordnas så att målsägandens rättigheter tryggas på ett bättre sätt än i dag.

4 Propositionens konsekvenser

Propositionen kommer att effektivisera bekämpningen av penningtvätt och klarlägga det nuvarande rättsläget. Förslagen i propositionen har inga nämnvärda organisatoriska eller ekonomiska konsekvenser, eftersom de situationer där den föreslagna bestämmelsen tillämpas väntas vara rätt få.

Genom propositionen bemöts den kritik som har riktats mot den finska strafflagen av arbetsgruppen mot penningtvätt FATF (Financial Action Task Force on Money Laundering), som arbetar i samband med OECD.

5 Beredningen av propositionen

Den 30 juni 2009 tillsatte justitieministeriet en arbetsgrupp för att utreda behovet av att ändra kriminaliseringarna av penningtvätt i 32 kap. i strafflagen. Arbetsgruppen publicerade sitt betänkande, som var enhälligt, den 22 mars 2010 (justitieministeriets arbetsgruppsbetänkande 2010:27). På basis av arbetsgruppens förslag överlämnades regeringens proposition 285/2010 rd, där rekvisitet för penningtvättsbrott preciserades och tillämpningsområdet för straffansvaret för juri-

diska personer utvidgades till att omfatta penningtvätt av oaktsamhet (L 191/2011). Efter ändringen har det dessutom varit möjligt att vid självtvätt lämna internationell rättslig hjälp utan att kravet på dubbel straffbarhet är uppfyllt (L 192/2011).

Den 3 december 2010 tillsatte justitieministeriet en arbetsgrupp för att utreda möjligheten att ändra begränsningsbestämmelsen om självtvätt i 32 kap. 11 § 1 mom. i strafflagen. Arbetsgruppen föreslog att en person framöver skulle kunna dömas förutom för ett förbrott också för grov penningtvätt, om penningtvättsbrottet med beaktande av att gärningarna fortsätter och är planmässiga utgör en väsentlig och den mest klandervärda delen av brotten.

Justitieministeriet skickade en begäran om ett skriftligt utlåtande om arbetsgruppens betänkande till 19 myndigheter, organisationer och sakkunniga den 16 juni 2011. Remisstiden gick ut den 15 september 2011. Det kom in 12 utlåtanden. De flesta remissinstanserna förhöll sig positivt till arbetsgruppens förslag till ändringar och tillstyrkte förslagen. Från en del håll framfördes dock rätt tungt vägnande kritik.

Mest kritik fick arbetsgruppens förslag av Finlands Advokatförbund och universitetsforskare i straffrätt. Gemensamt för de kritiska yttrandena var att man ansåg att någon kriminalisering av självtvätt över huvud taget inte är nödvändig. Inom advokatförbundet var man främst bekymrad över att den föreslagna kriminaliseringen kommer att medföra en ogrundad höjning av straffnivån och sålunda ha statsfinansiella kostnadskonsekvenser. Universitetsforskarna i straffrätt ansåg att motiveringen till propositionen var bristfällig. Högsta domstolens arbetsgrupp konstaterade för sin del i sin promemoria att en begränsning av straffbarheten för självtvätt så,

att det förutsätts att förfarandet uppfyller kriterierna för grov penningtvätt och i förhållande till förbrottet utgör den mest klandervärda delen av hela gärningen sannolikt inte kommer att orsaka några problem med tanke på tillämpningspraxis. I promemorian var man dock kritisk till vissa av de begränsningar som föreslogs i motiveringen. Kritiken gällde främst det att det till skillnad från vad som gäller vid vanlig penningtvätt krävdes att gärningsmannen tillräknas förbrottet för att han eller hon ska kunna bestraffas för självtvätt och att förbrottet inte fick ha preskriberats. Flera av remissinstanserna var av helt motsatt åsikt än Högsta domstolens arbetsgrupp på denna punkt. Högsta domstolens arbetsgrupp säger i sin promemoria att lagändringen även ovillkorligen förutsätter en ändring av den konfiskationsbestämmelse som gäller penningtvätt och att de tolkningsrekommendationer som eventuellt kommer att ges i den kommande regeringspropositionen inte är tillräckliga.

Centralkriminalpolisen ansåg att kriminaliseringen av självtvätt borde genomföras helt enkelt genom att man upphäver hela begränsningsbestämmelsen.

Förslaget och motiveringen till det har preciserats utifrån remissvaren. Motiveringen till den föreslagna bestämmelsen har omarbetats för att hindra den situation som Finlands Advokatförbund var starkt bekymrad över, och propositionen kan således inte ha några oförutsedda konsekvenser. Det kommer inte att vara möjligt att också driva åtal om grov penningtvätt i alla ekonomiska brottmål. Med anledning av remissvaren ströks i propositionen även begränsningen om att också förbrottet ska tillräknas gärningsmannen vid självtvätt. Begränsningen behandlas närmare i detaljmotiveringen.

DETALJMOTIVERING

1 Lagförslag

32 kap. Om häleri- och penningtvättsbrott

11 §. *Begränsningsbestämmelser.* Det föreslås att 1 mom. ändras. I avvikelse från huvudregeln om att den som har medverkat till förbrottet inte kan dömas för penningtvätt föreslås det att en person ska kunna dömas för grov penningtvätt, om penningtvättsbrottet utgör den väsentligaste och mest klandervärda delen av brotten i fråga, med beaktande av hur fortgående och planmässiga de olika gärningarna är.

I normala fall ingår klandervärdheten hos ett penningtvättsbrott i klandervärdheten hos det brott som den som har förövat eller medverkat till förbrottet har begått och blir bedömd i sin helhet när straff döms ut för förbrottet. I dessa fall finns det inget behov av att avvika från principen om att penningtvätten är en gärning som följer på förbrottet och att en person som har medverkat till förbrottet inte ska bestraffas för den gärningen. När man dömer ut straff för penningtvättsbrott ingår klandervärdheten hos förbrottet dock inte alltid lika tydligt i penningtvättsbrottet. Om penningtvätten utgör en väsentligt större andel av brotten i fråga än förbrottet, bör man således avvika från grundregeln. Bestämmelsen möjliggör detta och rättar till det missförhållande som råder i dag.

Bestämmelsen beaktar de missförhållanden som hänför sig till att en ”obetydlig medhjälpare” till förbrottet går fri från ansvar för penningtvätt. Den rättar även till det missförhållandet att klandervärdheten hos penningtvätt inte beaktas i tillräcklig utsträckning i vissa situationer som hänför sig till ekonomisk brottslighet.

Straffbarheten för självtvätt bör begränsas till grov penningtvätt, eftersom ansvaret för självtvätt annars i praktiken skulle kunna omfatta alla de brott som hör till de ovan nämnda brottstyperna, även ringa brott, när de medfört ekonomisk vinning. En annorlunda lösning skulle i praktiken leda till en situation där alla brott som medfört vinning skulle

kunna utredas och processas som penningtvätt. Det följer också av grundprinciperna i vårt straffrättsliga system att huvudregeln ska vara att förbrottet bestraffas och att ansvaret för självtvätt bara kan gälla de allvarligaste fallen, där penningtvätten utgör den väsentligaste och mest klandervärda delen av brotten i fråga.

Ett specialfall, där det emellertid inte är fråga om självtvätt, är när det inte går att klarlägga om den som misstänks för medverkan till brotten är skyldig till huvudbrottet. I dessa fall möjliggör redan den gällande lagstiftningen att gärningsmannen döms för penningtvätt, om rekvisitet är uppfyllt, och den föreslagna bestämmelsen blir således inte tillämplig.

För att den föreslagna bestämmelsen ska kunna tillämpas förutsätts det inte att också förbrottet tillräknas personen i fråga, trots att även detta är möjligt enligt bestämmelsen. I de fall när båda brotten tillräknas bör man vid mättingsprövningen särskilt ta hänsyn till brottens sammanlagda klandervärdhet så att skälighetsaspekterna beaktas, eftersom syftet med lagändringen endast är att avhjälpa det missförhållande som beror på att klandervärdheten hos penningtvätt inte beaktas fullt ut i vissa situationer.

Huruvida båda gärningarna tillräknas gärningsmannen eller inte kommer att avgöras i rättspraxis. Till dessa delar styrs prövningen av principerna om att den gärning som följer på förbrottet inte bestraffas. Med gärning som följer på förbrottet avses att någon faktiskt utnyttjar en situation som har skapats genom ett tidigare brott på ett sådant sätt att det inte kan betraktas som en skild olaglighet utan med andra ord ingår i rekvisitet för det tidigare brottet. Det har dock i allmänhet inte ansetts att den efterföljande gärningen ska vara straffri, om det i samband med den har skett en rättskränkning som inte har beaktats vid den rättsliga bedömningen av det första brottet, och om den efterföljande gärningen har riktat sig mot något annat skyddsintresse än det brottet (se närmare HD 2011:52).

En annan problematisk fråga som hänför sig till tillräknandet är hur förbrottet ska in-

dividualiseras och brotten indelas i brottsenheter. Om t.ex. den vinning som tvättats är sammanlagt 100 000 euro men gärningsmannen bara har medverkat till att skaffa 5 000 euro, saknar tillräknandet av förbrottet betydelse för tvätten av 95 000 euro. Till dessa delar har vinningen fåtts genom andra personers brott, och självtvätten gäller således inte den. Med hänsyn till de vedertagna tolkningarna som gäller indelningen av brott i brottsenheter är det inte motiverat att vid penningtvätten betrakta de åtgärder som gäller beloppet av 5 000 euro som en separat gärning och hänföra ett yrkande på tillräknande för förbrottet enbart till den gärningen. Penningtvätten kan i sig utgöra en naturlig helhet vid indelningen där de bakomliggande motiven är desamma.

Rent principiellt är det dock i viss mån problematiskt att grunda regleringen på att det vid självtvätt inte förutsätts att förbrottet tillräknas förövaren. Vid vanlig penningtvätt är det visserligen inte någon förutsättning för straffbarhet att förövaren av förbrottet har dömts eller skulle ha kunnat dömas till straff för sin gärning, eller ens att förövaren av förbrottet är känd (RP 53/2002 rd, s. 36). För straffbarhet krävs det att det utifrån en konkretisering är fråga om en gärning som är straffbar *in abstracto* och att förbrottet har medfört ekonomisk vinning. Vid självtvätt är situationen något annorlunda, eftersom en person då tvättar vinning som han eller hon fått genom sitt eget brott. Vid självtvätt utan ett eget brott finns det inte någon vinning att tvätta. Detta faktum räcker dock inte i sig för att motivera att förbrottet vid självtvätt alltid ska tillräknas förövaren, till skillnad från vad som annars gäller vid penningtvätt.

Kriteriet den väsentligaste och mest klandervärda delen av brotten i fråga, som avses i den föreslagna bestämmelsen, kan endast uppfyllas av penningtvättsförfarandet i dess helhet. I en situation med begränsade resurser vore det oändamålsenligt att använda förundersökningsresurserna till att utreda mycket ringa förbrott så noga som ett tillräknande förutsätter, om det egentligen är penningtvättsgärningen som är straffrättsligt klandervärd.

Vid penningtvättsbrott är det straffbart som penningtvätt att blanda vinning av brott med

lagliga transaktioner, oberoende av om förbrottet har preskriberats eller inte. Vid självtvätt är det skäl att man avvika från detta i de enkla fall där en person har medverkat till att skaffa all den brottsvinning som han eller hon senare tvättar. I dessa situationer finns det inte något kriminalpolitiskt behov av att bestraffa självtvätten, eftersom den straffrättsliga klandervärden främst gäller förbrottet och inte penningtvätten. Då uppfylls inte heller kravet i den föreslagna bestämmelsen på att penningtvätten ska vara den mest klandervärda delen av brotten i fråga.

I den föreslagna bestämmelsen handlar det i praktiken om att rätta till de missförhållanden som nämns i allmänna motiveringen, så att man kan beakta penningtvättsens anknytning till den allt mer internationella och planmässiga narkotikabrottsligheten i de allvarligaste fallen. I framtiden kan exempelvis inte en obetydlig medhjälpare, t.ex. en kurir eller chaufför vid ett narkotikabrott, gå fri från ansvar för grov penningtvätt genom att medge ringa medhjälptill förbrottet.

Rekvisitet att gärningarna ska vara fortgående innebär att verksamheten ska ha pågått under en lång tid. Vinningen av förbrottet har kanske dolts eller maskerats i många olika etapper. Det ska vara fråga om en aktiv verksamhet för att förhindra utredningen av förbrottet. I självtvätten ingår då ett särskilt element som förtjänar straffbarhet. Å andra sidan innebär kriteriet att gärningarna ska vara fortgående att bestämmelsens tillämpningsområde inte omfattar enskilda penningtvättsåtgärder.

Kriteriet att gärningarna ska vara planmässiga gäller för sin del båda brotten och inte enbart penningtvättsgärningen. Att penningtvätten är planmässig är också en kvalifikationsgrund för grov penningtvätt. Med att gärningarna ska vara planmässiga avses också att förbrottet och penningtvättsåtgärderna ska ha ett nära samband med varandra.

T.ex. vid grov oredlighet som gäldenär, grovt gäldenärsbedrägeri och grovt skattebedrägeri (t.ex. handel med kvitton inom den grå ekonomin) har gärningsmannen i praktiken själv fått tillgångar från brottet. Vid grova förbrott innebär beloppet av tillgångarna i praktiken att även den kvalifikationsgrund för grov penningtvätt som gäller ”synnerli-

gen värdefull egendom” är för handen. Denna gräns är rätt låg i rättspraxis under euron, eftersom penningvärdet har försämrats. Rekviritet för penningtvättsbrott består för sin del av många olika element och omfattar gärningssätt av olika grader av klandervärdhet (att ta emot, använda, omvandla, överlåta, överföra, förmedla eller inneha) och syftemål (bereda sig nytta eller dölja eller maskera vinningens ursprung). Ett penningtvättsbrott kan inte utgöra den väsentligaste och mest klandervärda delen av brotten i fråga så som anges i bestämmelsen t.ex. vid penningtvätt där det handlar om rekviritet innehav och syftet att få vinning av innehavet.

Som ett konkret exempel på när bestämmelsen kan bli tillämplig kan nämnas följande situation: År 2008 har A genom olika transaktioner överfört X Ab:s egendom på 500 000 euro till sig själv, utom räckhåll för X Ab:s borgenärer, i huvudsak till utlandet, på ett sätt som uppfyller rekviritet för grov oredlighet som gäldenär. Åren 2008–2010 har A använt tillgångarna till att upprätthålla sin höga levnadsstandard och placerat tillgångarna för att säkerställa avkastningen för detta ändamål också framöver. I dag skulle A dömas för grov oredlighet som gäldenär, för vilket maximistraflet är fängelse i fyra år. Enligt förslaget kan A inte i framtiden tillräknas grov penningtvätt i en sådan situation, eftersom den efterföljande gärningen i detta fall inte är den väsentligaste och mest klandervärda delen av brotten. Enligt den föreslagna bestämmelsen kan dock B, som har hjälpt A att överföra pengarna till utlandet och senare att investera dem på ett vinstbringande sätt, bestraffas för grov penningtvätt, om B:s andel av medhjälpen har varit obetydlig.

Det är omöjligt att förutse alla de situationer där bestämmelsen kan bli tillämplig. Prövningen styrs dock alltid av principerna om att den gärning som följer på förbrottet inte ska bestraffas. Dessa principer behandlas ovan i samband med den motivering som hänför sig till tillräknande.

Vid den praktiska tillämpningen bör man beakta alla brotten i fråga och överväga om den grova penningtvätten är den väsentligaste och mest klandervärda delen av dem.

Gärningsmannen kan dömas för grov penningtvätt främst i de fall när ett strängare straff ska dömas ut för detta brott än för förbrottet.

12 §. Förverkandepåföljd. Till paragrafen fogas ett nytt 3 mom., där man samordnar konfiskation av egendom som har varit föremål för penningtvätt med ett eventuellt skadestånd till målsäganden.

Genom paragrafen säkerställs det att en målsägande inte förlorar sin rätt till återbäring av obehörig vinst eller skadestånd på basis av den tvingande ordalydelsen i 1 mom.

Paragrafen kan tillämpas i olika slags situationer. För det första gör den det möjligt att på ett enkelt sätt återbära obehörig vinst som hänför sig till tvättad egendom till offret för förbrottet, på samma sätt som vid häleribrott. För det andra gör den det möjligt att samordna en målsägandes eventuella yrkande på skadestånd med konfiskation.

Konfiskation i samband med penningtvätt kan rikta sig mot många olika slags egendom, t.ex. fastigheter, bilar eller pengar. Med uttrycket ”lämpligt slag” avses i den föreslagna bestämmelsen att målsägandens yrkande främst kan ges företräde bara i de fall när det handlar om pengar. Det vore nämligen inte meningsfullt att trygga målsägandens rättigheter genom att möjliggöra återbäring av obehörig vinst i fråga om egendoms- slag som målsäganden inte ursprungligen har ägt.

Det föreslagna kravet i bestämmelsen på att skadestånd eller återbäring av obehörig vinst inte ska ha betalats till målsäganden i ett förbrott garanterar att en målsägande får sina rättigheter tillgodosedda endast en gång.

För att egendom ska kunna tilldömas den som har kränkts genom förbrottet krävs det dessutom att ett yrkande har framställts och att yrkandet avgörs i tid, så som anges i 10 kap. 2 § 3 mom. i strafflagen. Om yrkandet framställs eller avgörandet träffas för sent, så som anges i momentet, eller om egendomen är av det slaget att den inte kan användas för att täcka skadeståndet eller återbäringen, ska egendomen dock dömas förverkad till staten. Den som har kränkts genom förbrottet har i det fallet dock rätt till ett belopp som motsvarar skadeståndet eller återbäringen av obehörig vinst, så som anges

i 10 kap. 11 § 2 mom. Hänvisningen betyder bl.a. att när en förverkandepåföljd som gäller egendom som har varit föremål för penningtvätt har verkställts, har den som kränkts genom förbrottet rätt att av statens medel få ett belopp som motsvarar skadeståndet eller återbäringen. Statens ansvar begränsar sig dock till värdet av den egendom som har varit föremål för penningtvätt.

2 Ikraftträdande

Lagen föreslås träda i kraft den 1 maj 2012.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

Lagförslag

Lag

om ändring av 32 kap. 11 och 12 § i strafflagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i strafflagen (39/1889) 32 kap. 11 och 12 §, sådana de lyder i lag 61/2003, som följer:

32 kap.

12 §

Om häleri- och penningtvättsbrott

Förverkandepåföljd

11 §

Begränsningsbestämmelser

För brott som avses i detta kapitel döms inte en person som har medverkat till det brott genom vilket egendomen har frånhänts någon eller vinningen erhållits (förbrott). Personen kan dock dömas för ett brott som avses i 7 §, om penningtvättsbrottet, med beaktande av hur fortgående och planmässiga de olika gärningarna är, utgör den väsentligaste och mest klandervärda delen av brotten i fråga.

Detta kapitel tillämpas inte på den som har gemensamt hushåll med gärningsmannen och som endast använder eller förbrukar egendom som gärningsmannen har anskaffat för det gemensamma hushållets normala behov.

Egendom som har varit föremål för ett brott som avses i 6, 7 eller 9 § ska dömas förverkad till staten. På förverkandepåföljden tillämpas 10 kap. 11 § 3 mom.

I fråga om förverkande av annan egendom iakttas 10 kap.

Trots vad som föreskrivs i 1 mom. kan, med iakttagande i tillämpliga delar av 10 kap. 2 § 3 mom., egendom som har varit föremål för penningtvätt tilldömas den som har kränkts genom förbrottet som skadestånd eller återbäring av obehörig vinst i stället för att dömas förverkad till staten, om egendomen är av det slaget att den lämpar sig för detta och personen i fråga inte har fått skadestånd eller återbäring av obehörig vinst. Egendomen ska dock dömas förverkad, om den inte är av lämpligt slag eller inte kan tilldömas den kränkta som skadestånd eller återbäring av obehörig vinst på grund av ett

hinder som avses i 10 kap. 2 § 3 mom. I fråga om rätten för den som har kränkts genom förbrottet att av statens medel få ett belopp som motsvarar skadeståndet eller återbäring- en av obehörig vinst iakttas då 10 kap. 11 § 2 mom. i tillämpliga delar.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors den 16 december 2011

Republikens President

TARJA HALONEN

Justitieminister *Anna-Maja Henriksson*

Lag**om ändring av 32 kap. 11 och 12 § i strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i strafflagen (39/1889) 32 kap. 11 och 12 §, sådana de lyder i lag 61/2003, som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

32 kap.

32 kap.

Om häleri- och penningtvättsbrott**Om häleri- och penningtvättsbrott**

11 §

11 §

*Begränsningsbestämmelser**Begränsningsbestämmelser*

För brott som avses i detta kapitel döms inte den som är delaktig i det brott genom vilket egendomen har frånhänts någon eller vinningen erhållits.

För brott som avses i detta kapitel döms inte en person som har medverkat till det brott genom vilket egendomen har frånhänts någon eller vinningen erhållits (*förbrott*). *Personen kan dock dömas för ett brott som avses i 7 §, om penningtvättsbrottet, med beaktande av hur fortgående och planmässiga de olika gärningarna är, utgör den väsentligaste och mest klandervärda delen av brotten i fråga.*

Detta kapitel tillämpas inte på den som har gemensamt hushåll med gärningsmannen och som endast använder eller förbrukar egendom som gärningsmannen har anskaffat för det gemensamma hushållets normala behov.

Detta kapitel tillämpas inte på den som har gemensamt hushåll med gärningsmannen och som endast använder eller förbrukar egendom som gärningsmannen har anskaffat för det gemensamma hushållets normala behov.

12 §

12 §

*Förverkandepåföljd**Förverkandepåföljd*

Egendom som har varit föremål för ett brott som avses i 6, 7 eller 9 § skall dömas förverkad till staten. På förverkandepåföljden tillämpas 10 kap. 11 § 3 mom.

I fråga om förverkande av annan egendom iakttas 10 kap.

Egendom som har varit föremål för ett brott som avses i 6, 7 eller 9 § ska dömas förverkad till staten. På förverkandepåföljden tillämpas 10 kap. 11 § 3 mom.

I fråga om förverkande av annan egendom iakttas 10 kap.

Trots vad som föreskrivs i 1 mom. kan, med iakttagande i tillämpliga delar av 10 kap. 2 §

3 mom., egendom som har varit föremål för penningtvätt tilldömas den som har kränkts genom förbrottet som skadestånd eller återbäring av obehörig vinst i stället för att dömas förverkad till staten, om egendomen är av det slaget att den lämpar sig för detta och personen i fråga inte har fått skadestånd eller återbäring av obehörig vinst. Egendomen ska dock dömas förverkad, om den inte är av lämpligt slag eller inte kan tilldömas den kränkta som skadestånd eller återbäring av obehörig vinst på grund av ett hinder som avses i 10 kap. 2 § 3 mom. I fråga om rätten för den som har kränkts genom förbrottet att av statens medel få ett belopp som motsvarar skadeståndet eller återbäringen av obehörig vinst iakttas då 10 kap. 11 § 2 mom. i tillämpliga delar.

Denna lag träder i kraft den _____ 20 .